

PREKLADOPÉDIA 4

AUDIOVIZUÁLNY PREKLAD V SKRATKE

Mgr. Lucia Paulínyová, PhD. sa už vyše desať rokov prakticky a teoreticky venuje audiovizuálnemu prekladu, zameriava sa najmä na dabingový preklad a dabingovú úpravu, ale má skúsenosti aj s prekladom titulkov. Audiovizuálny preklad bol aj témou jej dizertačnej práce, ktorú úspešne obhájila a následne vyšla v upravenej podobe v knižke Z papiera na obraz: proces tvorby audiovizuálneho prekladu. Spolupracuje hlavne s televíziou RTVS, ale v minulosti spolupracovala aj s televíziou JOJ. Venovala sa aj umeleckému prekladu, prekladala knihy pre Ikar, v súčasnosti sa na materskej dovolenke venuje najmä korektúram umeleckých a odborných publikácií a prekladom pre RTVS.

Ako by ste v skratke opísali čaro audiovizuálneho prekladu?

Musím sa priznať, že audiovizuálny preklad mi učaroval už počas prvých ročníkov štúdia na univerzite. Snívala som, že raz budem prekladať známe filmy, uvidím ich ako prvá a dokonale preložené ich sprostredkujem slovenským divákom. V druhom ročníku som mala v strede na ploche počítača súbor s názvom My dream job, v ktorom som mala vypísané všetky dabingové štúdiá a postupne som sa ich pokúšala oslovovať. Na dabingu ma priťahovalo hlavne spojenie obrazu, zvuku a jazyka, komplexnosť tohto typu prekladu a prepojenie znalostí z viacerých odborov. Prekladateľ si v domácom prostredí skúša prácu dabingového herca, usiluje sa čo najviac vcítiť do úlohy dabingového režiséra či zvukára a pripraviť im scenár tak, aby sa im s ním čo najľahšie pracovalo. Okrem „klasických“ prekladateľských zručností sa od neho vyžaduje znalosť fonetiky a schopnosť započúvať sa do melódie cudzojazyčnej vety a tvorivo a prirodzene do nej vložiť slová v inom jazyku. No kto by si to nechcel vyskúšať?

Pri audiovizuálnom preklade niekedy nastávajú situácie, keď sa prekladateľ musí zamýšľať nad vynechávaním z prekladu. Ako sa v takom prípade správne rozhodnúť? Dá sa to?

Najmä pri preklade z angličtiny rieši audiovizuálny prekladateľ problematiku vynechávania prakticky neustále. Anglické slová sú zvyčajne monoslabičné,

slovenské zas dvoj- až trojslabičné. K tomu ešte pridajme rýchlu dikciu, skrátené vyjadrovanie a „prehĺtanie“ niektorých slabík a prekladateľ má neraz hlavu v smútku. Ja sa snažím nič nevynechávať, ale len skracovať. Ak sa už uchýlim k vynechaniu, ide o slová či spojenia, ktorých vypustenie diváka o nič neukráti. Napríklad v dialógu dvoch osôb môžeme pokojne vynechať oslovenie, nemusí byť v každej vete. Často pomáha aj obraz a možno vynechať niečo, čo na ňom divák jasne vidí, a tak divák nepríde o žiadnu informáciu. Prípadne uplatním simplifikáciu, teda miesto dlhšieho vyjadrenia využijem kratšie synonymum, miesto obrazného pomenovania priame a potom sa to na inom mieste usilujem divákovi vynahradiť.

Môže sa audiovizuálnym prekladom užiť aj začínajúci prekladateľ?

Povedala by som, že začínajúci prekladateľ sa môže užiť prekladom, ale nielen audiovizuálnym. Nových prekladateľov berú totiž v štúdiách spočiatku ako záložníkov. Ak im „starý“ prekladateľ vypadne a potrebujú preklad nýchlo spraviť, oslovia aj „nových“. Ak sa osvedčia, oslovia ich po čase znova a takto sa postupne dostanú do „užšieho kruhu prekladateľov“ (ako ho ja nazývam). Týchto prekladateľov štúdiá oslovujú neustále, nemajú núdzu o prácu a z mojich skúseností si dokonca niekedy môžu z viacerých audiovizuálnych diel prácu vyberať.

V diskusiách sa často objavujú laické hodnotenia audiovizuálneho prekladu. Ako vnímate stav slovenského audiovizuálneho prekladu ako odborníčka?

Musím priznať, že často, bohužiaľ, nemožno hovoriť o tvorbe slovenského znenia či tvorbe titulkov, ale skôr o pásovej výrobe. Za čo najkratší čas treba vyrobiť čo najviac a ešte k tomu čo najlacnejšie. Klasika. Výsledkom sú preto neraz nekvalitné titulky a nesynchronny a neprirodzený dabing, ktorý sa ozaj nedá pozerať a aj mňa mnoho ráz odradil od pozerania televízie. No nemám rada, keď sa všetko hádže do jedného vreca, popri nevydarených prekladoch nájdeme aj mnohé vynikajúce. Vždy to závisí od prekladateľa i od celého tímu tvorcov. Mnohé veľkorozpočtové filmy a najmä 3D filmy premietané v kinách sú preložené priam bravúrne a divák len žasne nad prekladateľovou kreativitou. Dokonca ma už prekvapila aj výborná kvalita niektorých amatérskych titulkov. Ja som večná optimistka a som presvedčená, že keby zadávatelia na prekladateľov tak časovo a finančne netlačili, vznikalo by oveľa viac hodnotných prekladov.

Myslíte si, že streamovacie služby, ako napr. Netflix, ovplyvnia preferencie slovenských divákov a zvýšia popularitu titulkov?

Popularita titulkov v posledných rokoch nepochybne narástla. Streamovacie služby k tomu určite ešte dopomôžu. Nemyslím si však, že dabing pôjde úplne do úzadia. Stále sa nájde mnoho „pohodlných“ divákov, ktorým sa v neskorých

nočných hodinách nechce čítať, prípadne chcú film počúvať v pozadí popri inej práci, nehovoriac o deťoch či starších divákoch so slabším zrakom, pre ktorých je čítanie titulkov neprijateľné.

Opíšete nám svoj obľúbený prekladateľský oriešok?

Skúste vo filme adekvátne preložiť odpoveď vojaka generálovi „Yes, sir.“ „Rozkaz, pán generál“ bude asi pridlhé, však? ☺

Ako môže prekladateľovi pri tvorbe dialógových listín pre dabing pomôcť osobná návšteva dabingového štúdia? Čo sa pri nahrávaní dabingu môže doučiť prekladateľ?

Prekladateľ sa môže pri návšteve štúdia naučiť všetko o procese tvorby nového jazykového znenia. Podľa môjho názoru je táto skúsenosť na nezaplatenie a odporúčam ju všetkým audiovizuálnym prekladateľom, nielen začínajúcim, ale aj skúseným. Ja som sa spočiatku chodila pozeráť na nahrávky takmer všetkých svojich preložených diel, robila som si počas nich poznámky, ak museli herci alebo režisér niečo počas nahrávky zmeniť, doma som skúmala prečo a cez prestávky som ich bombardovala všelijakými otravnými otázkami. Dabingový preklad je len prvým krokom v tvorbe slovenského znenia, na ktorom spolupracuje niekoľko odborníkov z rôznych odborov. Prekladateľ stojí úplne na začiatku celého tohto procesu a vďaka návšteve štúdia dokáže lepšie pochopiť prácu svojich kolegov a dialógovú listinu lepšie prispôbiť ich potrebám. Návšteva nahrávky kolegov ho zas môže inšpirovať, prípadne mu poukázať na nedostatky, ktorých by sa mal v budúcnosti pri preklade vyvarovať.

Čo by ste odporučili študentom – budúcim audiovizuálnym prekladateľom?

Odporučila by som im, nech sa nedajú ničím odradiť. Začiatky sú všade ťažké a určite to platí aj pre audiovizuálny preklad. Chvilku trvá, kým sa prekladateľ dostane do spomínaného „užšieho kruhu“, kým zrýchli svoju prácu natoľko, aby sa mu prekladať oplatilo a dokázal sa touto prácou uživiť, kým sa vypracuje od prekladania všelijakých reality show a krimi seriálov k hodnotným audiovizuálnym dielam, ktorých preklad ho bude baviť. Predtým však, ako začínajúci prekladateľ osloví televízie, štúdiá, titulkovacie spoločnosti či festivaly, odporúčam mu nasledovné:

1. „Vyprekladať sa“ – prekladať všetko, čo sa mu dostane pod ruku, teda venovať sa aj iným typom prekladu. Odborné preklady mu neskôr pomôžu pri preklade dokumentov a umelecké zas pri preklade hraných filmov.
2. Natrénovať si audiovizuálny preklad doma – stiahnuť si film, preložiť ho a upraviť tak, aby „pasoval na ústa“ (t. j. artikulačné pohyby sa zhodovali) alebo si stiahnuť voľnedostupný titulkovací softvér a skúšať vytvoriť titulky.

3. Študovať prácu iných titulkárov, dabingových prekladateľov a úpravcov, inšpirovať sa ich riešeniami, vyvarovať sa problematických pasáží, prípadne si tvoriť glosáre slangu, subštandardných výrazov, vulgarizmov a pod. Pri dabingu odporúčam najmä staršie diela, ktoré sa skutočne tvorili poctivo a so snahou minimálne sa vyrovnáť originálnej verzii (Dempsey a Makepeaceová, Kramerová vs Kramer a pod.)

Keď vás potom oslovia na preklad nejakého diela, celý sa doň vložte. Ak to bude možné, choďte sa pozrieť na jeho nahrávku do štúdia, prípadne si svoje dielo pozrite vo finálnej podobe (nadabované, otitulkované, ako ho vidí divák) a značte si všetky zmeny, ktoré po odovzdaní prekladu prebehli a ponaučte sa z nich. Želám vám veľa šťastia!

Étienne Dolet povedal pred smrťou slávnu vetu: „Traduttore, traditore.“ Čo si o tom myslíte? Je prekladateľ zradca?

Pokiaľ prekladateľ vynaloží všetko úsilie, aby príjemcovi, v našom prípade divákovi, sprostredkoval významovo rovnocenný, prirodzený a oku a uchu lahodiaci preklad, nemôže byť zradca, ale skôr je záchranca. Záchranca všetkých recipientov, ktorí by si bez jeho pomoci dané audiovizuálne dielo nemohli pozrieť. Je tiež záchranca všetkých audiovizuálnych diel, ktoré by bez prekladateľa nikdy neprekročili hranice jazyka, štátu či národa. Zradcom sa stáva vtedy, keď preklad či už pre nedostatok času, pre nízky honorár alebo z rôznych iných príčin odflákne.

Otázky formulovali

Marián Kabát a Lucia Podlucká